

Петренко Вікторія Василівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-5348-1803>

e-mail: vvv-556@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЛАДИ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Резюме

У статті висвітлюються особливості організації та функціонування влади в сучасній Китайській народній республіці. Розглядаються формування і діяльність центральних та місцевих органів влади, особливості виборчої системи та роль Комуністичної партії в управлінні КНР.

З'ясовано, що всі органи влади на місцях (збори народних представників та виконавчі органи) входять в єдину вертикаль влади під керівництвом Всекитайських зборів народних представників (парламент) та Державної ради (уряд). В свою чергу як центральні так і місцеві органи влади знаходяться під наглядом комітетів Комуністичної партії Китаю різних рівнів. При цьому контроль партії є найжорсткішим у центральних органах влади, вищих ланках місцевої влади та значно слабшим на периферії у нижчих ланках місцевої влади.

Виявлено, що посади глави держави, генерального секретаря КПК та голови Центральної військової комісії знаходяться в руках однієї особи (наразі Сі Цзіньпіна), яка фактично має владу над країною. У той же час існує домовленість про те, що на місцевому рівні партійні та державні посади мають бути розділені. Загалом система управління суспільством в КНР побудована таким чином, що партія працює паралельно з державою та вплетена в усі рівні державної влади.

Встановлено, що вибори в КНР відбуваються лише на місцевому рівні, а не на національному та їх змагальність обмежена монополією КПК на владу та втручанням уряду у вибори. В Китаї немає вільно обраних національних лідерів.

Ключові слова: політичний режим, Китайська народна республіка, Комуністична партія Китаю, збори народних представників, органи влади, партійні комітети.

Вступ

Китайська народна республіка є провідною країною світу, яка суттєво впливає на розстановку сил на міжнародній арені та процеси, які відбуваються в сучасній міжнародній політиці. З огляду на це, важливо розібратися в особливостях політичного режиму Китаю, зокрема в тонкощах організації та функціонування управління в цій країні. Хоча зробити це не просто, оскільки Китай є закритою в цьому відношенні державою й інформація про процеси, які відбуваються в керівництві країною на різних щаблях влади є достатньо обмеженою.

Методи дослідження

Метою статті є аналіз політичного режиму сучасної КНР, зокрема особливостей організації та функціонування влади в даній країні. В процесі дослідження був використаний комплекс методів, що дало можливість різнобічно проаналізувати досліджуваний предмет, зокрема такі методи як структурно-функціональний, системний, метод експертної оцінки. Завдяки структурно-функціональному методу було розглянуто формування та функціонування різних управлінських структур в системі державної влади Китаю. Системний підхід дав можливість проаналізувати в комплексі діяльність центральних та місцевих органів влади, їх взаємодію в єдиній централізованій системі державного управління, роль виборчої системи в їх формуванні та вплив Комуністичної партії на їхню діяльність. Метод експертної оцінки був використаний при написанні висновків, які базуються на критичному осмисленні використаних матеріалів.

Результати дослідження

Згідно з конституцією КНР — це соціалістична держава демократичної диктатури народу, тобто державним ладом КНР вважається соціалістичний устрій. Комуністична партія Китаю називає китайську систему соціалістичною консультативною демократією — це форма соціалістичної демократії, яка гарантує широку та ефективну участь у політиці через консультації, що проводяться політичними партіями, народними конгресами, урядовими департаментами, комітетами Народної політичної консультативної ради Китаю, громадами та громадськими організаціями [1]. Як же насправді виглядає «демократія по-китайськи»?

Для початку потрібно розглянути функціонування центральних органів влади в сучасному Китаї. Основними вищими органами державної влади в даній країні є Всекитайські збори народних представників (ВЗНП), Державна рада та Президент.

Згідно з конституцією КНР 1982 року Всекитайські збори народних представників є найвищим органом державної влади в КНР. ВЗНП є найчисленнішим у світі однопалатним парламентом (нараховує близько

3 тис. членів). Формуються ВЗНП терміном на 5 років із представників, які обираються від провінцій, автономних районів, міст центрального підпорядкування, Народно-визвольної армії Китаю (НВАК) та делегатів спеціальних адміністративних районів Сянган і Аоминь та острова Тайвань (які постійно мешкають на материку) [2, с. 59]. Збираються ВЗНП лише один раз на рік протягом 2–3 тижнів, щоб розглянути та затвердити основні напрямки політики, закони, бюджет і основні кадрові зміни. Тому, крім ВЗНП функціонує ще один вищий законодавчий орган — Постійний комітет ВЗНП, який є постійно діючим органом ВЗНП і обирається парламентом на конкурсній основі та формально підзвітний йому. Складається він з голови, який в державній ієрархії посідає друге місце після голови КНР (з 2018 р. цю посаду займає Лі Чжаньшу) та трохи більше 130 осіб, серед яких обов'язково має бути відповідне число представників етнічних меншин, а також жінок [2, с. 59]. Саме Постійним комітетом ВЗНП приймається більшість національного законодавства в Китаї. Більшість ініціатив для розгляду подається до нього Державною радою після попереднього схвалення Постійним комітетом Політбюро Комуністичної партії.

В КНР існує посада глави держави (президента), який посідає перше місце в державній ієрархії КНР) та заступника голови (віце-президента, що обираються ВЗНП на 5 років з дієздатних осіб, які досягли 45 років [2, с. 60].

Згідно з конституцією 1982 р. президент і віце президент можуть обиратися не більше ніж на два терміни поспіль. Однак у 2018 році ВЗНП, контрольовані Комуністичною партією, прийняли низку конституційних поправок, зокрема і щодо скасування обмежень повноважень президента та віце-президента. Діючий з 2013 року президент Сі Цзіньпін повторно був призначений вже на третю каденцію., і тепер вже без обмеження термінів. Він пояснив це рішення необхідністю поєднати ще дві важливі посади, які він обіймає — генерального секретаря Комуністичної партії Китаю та голови Центральної військової комісії, термін яких є не обмежений. Вважається, що Сі Цзіньпін скасував принципи «колективного управління» та «зміни поколінь керівників» раз на десять років, які були заповідані колишнім керівником Китаю Ден Сяопіном [3].

Вищим виконавчим органом в КНР є Державна рада — уряд, до складу якого входять прем'єр-міністр, що посідає третє місце в державній ієрархії КНР (з 2013 р. цю посаду займає Лі Кецянь), чотири віце-прем'єри, п'ять державних радників (протокольно рівні віце-прем'єрам, але з вужчими портфелями), глави міністерств і комісій, головний ревізор та начальник секретаріату. Склад Державної ради затверджують ВЗНП терміном на 5 років (кандидатуру прем'єр-міністра на затвердження подає глава держави) і вона несе відповідальність перед ВЗНП, а у період між сесіями зборів — перед їх Постійним комітетом [2, с. 60–61].

Серед інших вищих органів державної влади в КНР можна згадати Народну політичну консультативну раду, Верховний народний суд, Верховну народну прокуратуру, Центральну військову раду.

Місцева влада в Китаї входить в єдину ієрархічну систему державної влади. Загалом, Китай поділяється на такі адміністративно-територіальні одиниці як провінції (22), автономні райони (5), міста центрального підпорядкування (4) та особливі адміністративні райони Сянган (Гонконг) і Аоминь (Макао), де зберігається колишня система влади. Провінції поділяються на округи та автономні округи, округи — на повіти та автономні повіти, а повіти — на волості та національні волості [4].

Місцевими органами державної влади в Китаї є збори народних представників відповідних адміністративно-територіальних одиниць, постійні комітети цих зборів та місцеві народні уряди. Збори народних представників нижчих одиниць (селищ, волостей, повітів та ін.) обираються безпосередньо громадянами, а вищих одиниць (провінцій, автономних районів, міст центрального підпорядкування) — зборами народних представників нижчестоящих одиниць. Термін повноважень зборів народних представників селищ, волостей становить три роки, а повітів, невеликих міст, міських районів великих міст, провінцій — п'ять років. Депутати цих місцевих зборів виконують депутатські обов'язки на громадських засадах. Всі збори народних представників знаходяться в ієрархічному підпорядкуванні (нижчестоящі підкоряються вищестоящим) та мають забезпечувати виконання на своїй території Конституції, законів, політичних установок центральної влади та указів вищестоящих місцевих органів державної влади.

Сесії місцевих зборів народних представників проводяться рідко (за законом не рідше одного разу на рік). Між сесіями багато їхніх повноважень виконують обрані ними та підлеглі їм постійні комітети (вони створюються у всіх адміністративно-територіальних одиницях, крім самих низових (волості, селища).

Виконавчими органами місцевих зборів народних представників є місцеві народні уряди. Вони обираються зборами народних представників, однак мають подвійне підпорядкування: з одного боку — зборам народних представників, які їх обрали та їх постійному комітетові, з іншого — вищестоящому місцевому народному уряду. Всі місцеві народні уряди входять в єдину вертикаль влади під керівництвом Державної ради.

Конституцією КНР передбачено також створення низових масових організацій самоврядування — комітетів міського населення та сільського населення. Вони охоплюють 100–200 сімей, обираються жителями села чи міського кварталу шляхом прямих виборів строком на три роки, працюють на громадських засадах та вирішують місцеві справи на своїй території [4].

Варто згадати про особливості виборчої системи Китаю. В КНР активним і пасивним виборчим правом володіють всі громадяни, що досягли 18 років за винятком осіб, які позбавлені політичних прав згідно з законом. В Китаї має місце поєднання багатоступеневих і прямих виборів. Так, нижчі шість місцевих ланок Зборів народних представників (селищ, національних волостей, волостей, міських районів, міст без районного поділу та повітів) обираються терміном на три роки за допомогою прямих виборів, в яких приймають участь всі громадяни, що володіють виборчим правом. Депутати ж вищих місцевих ланок Зборів народних представників (провінцій, міст центрального підпорядкування, міст із районним поділом) обираються терміном на п'ять років Зборами народних представників на ступінь нижче [2, с. 58].

В свою чергу, Збори народних представників вищих місцевих ланок обирають членів Всекитайських зборів народних представників [5]. Таким чином, переважна частина населення допущена до обрання лише нижчестоящих представницьких органів влади та немає можливості приймати участь у виборах на загальнонаціональному рівні.

Окремо потрібно сказати про роль Комуністичної партії (КПК) в системі управління Китаєм. КПК є другою за чисельністю політичною партією у світі (після індійської партії Бхаратія Джаната) і станом на 2022 рік налічує 96,71 мільйона членів [6]. Загалом, в Китаї існує 9 легальних партій, однак, як відомо, з 1949 року саме КПК є правлячою партією-гегемоном. Вона здійснює керівництво державою на різних рівнях та в різних сферах і фактично розділити державу та партію в країні неможливо.

Хоча формально найвищим органом державної влади в КНР є Всекитайські збори народних представників, однак фактично вони переважно лише формально затверджують рішення, попередньо ухвалені КПК. Уряд Китаю (Державна рада) теж повністю перебуває під контролем КПК.

Показовою є ситуація з керівництвом збройними силами. Комуністична партія має одноосібний контроль і над Народно-визвольною армією Китаю (НВАК). Загальне керівництво Збройними силами КНР здійснює Центральна військова рада, яка обирається ВЗНП та їх Постійним комітетом, Однак, формально їх дві: одна державна, а інша партійна, але за особовим складом Центральні військові ради ідентичні. Фактично імена членів державної ЦВР на затвердження ВЗНП та їх Постійному комітету подає партійна ЦВР. Тобто, організаційно, ці дві ЦВР підпорядковані двом різним системам — партійній та державній, однак на практиці збройні сили знаходяться під абсолютним керівництвом Комуністичної партії і є також збройними силами держави. Партійне ядро мають й інші органи центральної влади (наприклад, Верховний суд і т. п.).

Захопивши політичну владу, КПК поширила подвійну партійно-державну командну систему на всі державні установи, громадські організації

та економічні суб'єкти. Партиїні комітети пронизують кожен державний адміністративний орган та масові організації на всіх рівнях. Вони існують як у державних, так і у приватних кампаніях.

Присутні партиїні комітети і на місцевому рівні: в провінціях, містах, повітах і т. д. Вони відіграють ключову роль у керуванні місцевою політикою, розподіляючи важливі завдання та долучаючись до відбору кандидатів для виборів як до місцевих зборів, так і до зборів вищих рівнів.

На кожному рівні є дві важливі посадові особи — партиїний секретар (призначається керівництвом), що здійснює функції розробника політики та голова місцевого народного уряду (теоретично, обирається народом), який займається виконанням політики та здійснює більшість церемоніальних обов'язків. Партиїний секретар на кожному рівні має пріоритет над головою місцевого уряду, а постійні комітети КПК є основним джерелом влади у адміністративно-територіальних одиницях [7].

У 1980-х роках в Китаї була зроблена спроба розділити партиїні та державні функції таким чином, щоб партія вирішувала загальну політику, а держава її здійснювала. Ця спроба була залишена в 1990-х роках і на сьогодні лідери партії є одночасно і політичним керівництвом держави, створюючи єдиний централізований осередок влади. З 1993 року посади глави держави (президента), генерального секретаря КПК та голови Центральної військової комісії знаходяться в руках однієї особи (наразі Сі Цзіньпіна) надаючи їй де-юре і де-факто владу над країною. У той же час існує домовленість про те, що партиїні та державні посади мають бути розділені на інших рівнях, окрім центрального уряду, тобто місцевий секретар партії не може очолювати і місцеву виконавчу владу.

Деякими особливими випадками є спеціальні адміністративні райони Сянган (Гонконг) і Аоминь (Макао), де Комуністична партія взагалі не функціонує як частина державної управлінської системи, а також автономні регіони, де голова виконавчої влади зазвичай є представником місцевої етнічної групи, в той час як секретар партії є немісцевим (зазвичай китаєць хань).

Отже, КПК побудувала таку систему управління, яка дозволяє їй контролювати всю вертикаль державної влади. Які ж процеси відбуваються в самій Комуністичній партії, зокрема в її керівництві? Комуністичній верхівці КНР притаманна клановість. В середині Компартії існують різні мінливі угруповання, між якими постійно точиться конкуренція, яка загострюється при прийнятті важливих для країни рішень. Зазвичай, ці угруповання формуються за професійною ознакою (групи «генералів» чи «нафтовиків»), однак на сьогодні вважається, що наймогутнішими угрупованнями партиїних функціонерів є «шанхайці», «комсомольці» та клан Сі Цзіньпіна — «нова чжецзянська армія» [3]. «Шанхайці» були домінуючими в Китаї у 1990-ті роки, коли генсеком був їхній лідер — Цзян Цземін.

Оснoву його клану становили ті, з ким він працював у міському партійному комітеті та мерії Шанхаю. Це угруповання підтримувало економічну лібералізацію, однак було проти політичної.

Угруповання «комсомольців» виросло з Комуністичного союзу молоді Китаю.. Як правило, до нього входять вихідці з простого народу, які прагнуть спрямувати власну політику на досягнення соціальної рівності та економічного зростання. Представники клану налагодили тісні бізнес-відносини з підприємцями, зокрема власниками інтернет-гігантів. Домінувало це угруповання при колишньому генсекові Ху Цзінтао. Нинішнім його лідером вважається Лі Кецянь — голова уряду КНР.

Сьогодні домінуючою всередині комуністичної еліти КНР є група нинішнього генсека, до якої входить багато підлеглих Сі Цзіньпіна, з якими він працював у провінції Чжецзян та які тепер займають вагомі державні пости. Також Сі Цзіньпіна підтримує військова еліта. Клан Сі впливає на вагому частку економіки Китаю, зокрема одним з основних об'єктів його бізнес-інтересів є енергетичний сектор. Часто члени клану Сі потрапляють в корупційні скандали. Наразі Сі Цзіньпін максимально зосередив у своїх руках владу в КНР, оскільки він вважає, що концентрація влади та всебічний контроль зможуть допомогти в епоху глобальних потрясінь зберегти стабільність та забезпечити керуваність ситуацією [3].

Висновки

Отже, комуністична партія Китаю (КПК) продовжує домінувати на китайському політичному ландшафті. Система управління суспільством побудована таким чином, що партія працює паралельно з державою та вплетена в усі рівні державної влади. Хоча з часів запровадження в країні ринкової економіки з'явилися інститути (переважно економічні), в яких партія має обмежену владу, однак у всіх державних установах КНР партійні комітети на всіх рівнях зберігають потужну і ключову роль в управлінні. Контроль партії є найжорсткішим у центральних органах влади і в міських умовах та значно слабшим у сільській місцевості, де проживає більшість населення.

Одна з найважливіших функцій КПК полягає у відборі та просуванні персоналу для органів влади. Вибори відбуваються лише на місцевому рівні, а не на національному. Змагальний характер виборів суттєво обмежений монополією КПК на владу, цензурою та втручанням уряду у вибори. В країні немає вільно обраних національних лідерів і лише членство в Комуністичній партії є запорукою в просуванні по службі та включенні до ключових органів управління. Також КПК слідкує, щоб партійні та державні вказівки дотримувалися та не створювалися автономні організацій, які могли б кинути виклик правлінню партії. Таким чином, з огляду на осо-

бливостей організації та функціонування влади політичний режим КНР можна визначити як партійний авторитаризм.

Список посилань

1. Consultative democracy should be highlighted URL: https://www-chinadaily-com-cn.translate.goog/china/2012-12/08/content_15998640.htm?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=scm (Accessed: 20.10.2022)
2. Головченко В.І. Китай: країнознавчий портрет Київ: Знання, 2010. 71 с.
3. Шевченко Петро Хто насправді править Китаєм. Усе про комуністичну еліту КНР URL: https://lb.ua/world/2021/12/17/501052_hto_naspravdi_pravit_kitaiem_use_pro.html (Дата доступу: 20.10.2022)
4. Государственная и муниципальная служба: учебник /под ред. Ю. Н. Туганова. Москва: Юрайт, 2016. 294 с.
5. Wei Changhao. Explainer: How Seats in China's National People's Congress Are Allocated. URL: https://npcobserver-com.translate.goog/2022/03/29/explainer-how-seats-in-chinas-national-peoples-congress-are-allocated/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (Дата доступу: 20.10.2022)
6. Chinese Communist Party URL: https://en-m-wikipedia-org.translate.goog/wiki/Chinese_Communist_Party?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (Дата доступу: 20.10.2022)
7. China's Communist Party worries about its grassroots weakness. https://www-economist-com.translate.goog/china/2020/06/11/chinas-communist-party-worries-about-its-grassroots-weakness?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (Дата доступу: 20.10.2022)

Referenses

1. Consultative democracy should be highlighted URL: https://www-chinadaily-com-cn.translate.goog/china/201212/08/content_15998640.htm?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (Accessed: 20.10.2022)
2. Golovchenko, V.I. (2010). China: a portrait of the country studies. Kyiv, Knowledge. 71 p. (in Ukrainian).
3. Shevchenko, Petro Who really rules China? All about the communist elite of the People's Republic of China. URL: https://lb.ua/world/2021/12/17/501052_hto_naspravdi_pravit_kitaiem_use_pro.html (Accessed: 20.11.2021) (in Ukrainian).
- 4.. State and municipal service: textbook (2016). Ed. Y. N. Tuganov. Moscow, Yurayt. 294 p. (in Russian).
5. Wei, Changhao (2022). Explainer: How Seats in China's National People's Congress Are Allocated URL: https://npcobserver-com.translate.goog/2022/03/29/explainer-how-seats-in-chinas-national-peoples-congress-are-allocated/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc

goog/2022/03/29/explainer-how-seats-in-chinas-national-peoples-congress-are-allocated/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (Accessed: 20.11.2021)

6. Chinese Communist Party URL: https://en-m-wikipedia-org.translate.google.com/wiki/Chinese_Communist_Party?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (Accessed: 20.11.2021)

7. China's Communist Party worries about its grassroots weakness. https://www-economist-com.translate.google.com/china/2020/06/11/chinas-communist-party-worries-about-its-grassroots-weakness?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (Accessed: 20.10.2022)

Viktoriia Petrenko

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0001-5348-1803>

e-mail: vvv-556@ukr.net

FEATURES OF GOVERNMENT FUNCTIONING IN THE MODERN PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Abstract

The article highlights the peculiarities of the organization and functioning of government in the modern People's Republic of China. The formation and activity of central and local authorities, features of the electoral system and the role of the Communist Party in the administration of the PRC are considered.

It was found that all local authorities (people's assemblies and executive bodies) are part of a single vertical of power under the leadership of the National People's Congress (parliament) and the State Council (government). In turn, both central and local authorities are under the supervision of committees of the Communist Party of China at various levels. At the same time, the party's control is the tightest in the central authorities, the highest echelons of local authorities, and much weaker on the periphery in the lower echelons of local authorities.

It was revealed that the positions of head of state, general secretary of the CPC, and chairman of the Central Military Commission are in the hands of one person (currently Xi Jinping), who actually has power over the country. At the same time, there is an agreement that at the local level party and state positions should be separated. In general, the system of managing society in the PRC is built in such a way that the party works in parallel with the state and is woven into all levels of state power.

It has been established that elections in the PRC take place only at the local level, not at the national level, and their competitiveness is limited by the CCP's monopoly on power and government interference in elections. There are no freely elected national leaders in China.

Keywords: political regime, People's Republic of China, Communist Party of China, assembly of people's representatives, authorities, party committees.

Стаття надійшла до редакції 22.10.22

© Петренко В. В., 2022